

Täkt vid Hjortkullen

Arkeologisk utredning steg 1 2022

Hjortkullen 1:32, Törnfall socken, Västerviks kommun, Kalmar län, Småland

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2022:16

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Täkt vid Hjortkullen

Arkeologisk utredning steg 1 2022

Hjortkullen 1:32, Törnfall socken, Västerviks kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Andreas Emilsson
Copyright	Kalmar läns museum 2022
Redaktion	Johan Åstrand, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Desk-based assessment combined with a field walk, Västervik

Museum Archaeology Southeast at Kalmar County Museum has conducted a desk-based assessment combined with a field survey within the property of Hjortkullen 1:32 in Västervik municipality, Kronobergs County, Småland. Its

main purpose was to determine if ancient remains were present and evaluate the possibility of hidden ancient remains below ground.

No archeological remains were found.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Resultat	15
Kartstudie	15
Fältinventering	16
Tolkning och åtgärdsförslag	20
Referenser	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Sammanfattning

I slutet på april 2022 genomförde Museiarkeologi sydost en frivillig arkeologisk steg 1 utredning inom ett ca 16,5 ha stort område av fastigheten Hjortkullen 1:32. Steg 1 utredningen beställdes av GL-MILJÖ AB och har utförts utan föregående beslut av Länsstyrelsen i Kalmar län.

Det påträffades inga arkeologiska lämningar och bedömningen är vidare att den kuperade steniga

marken präglad av hållmark bedöms ha låga förutsättningar för under mark dolda kontexter.

Inom området finns stora områden med blottade stenhällar, såväl som block där stenen på flera platser spruckit naturligt. Det framkom inga spår efter äldre systematisk stenbrytning. Vidare påträffades en klapperstensformation utmed en mindre åssträckning.

Figur 1. Översiktsplan med undersökningsområdet.

Inledning

Museiarkeologi sydost har på uppdrag av GL-MILJÖ AB genomfört en frivillig steg 1 utredning inom fastigheten Hjortkullen 1:32 med anledning av en planerad bergtäkt. Området som berördes omfattade ca 16,5 ha (fig. 1). Steg 1-utredningen omfattade en fältinventering samt en översiktlig arkiv- och kartstudie.

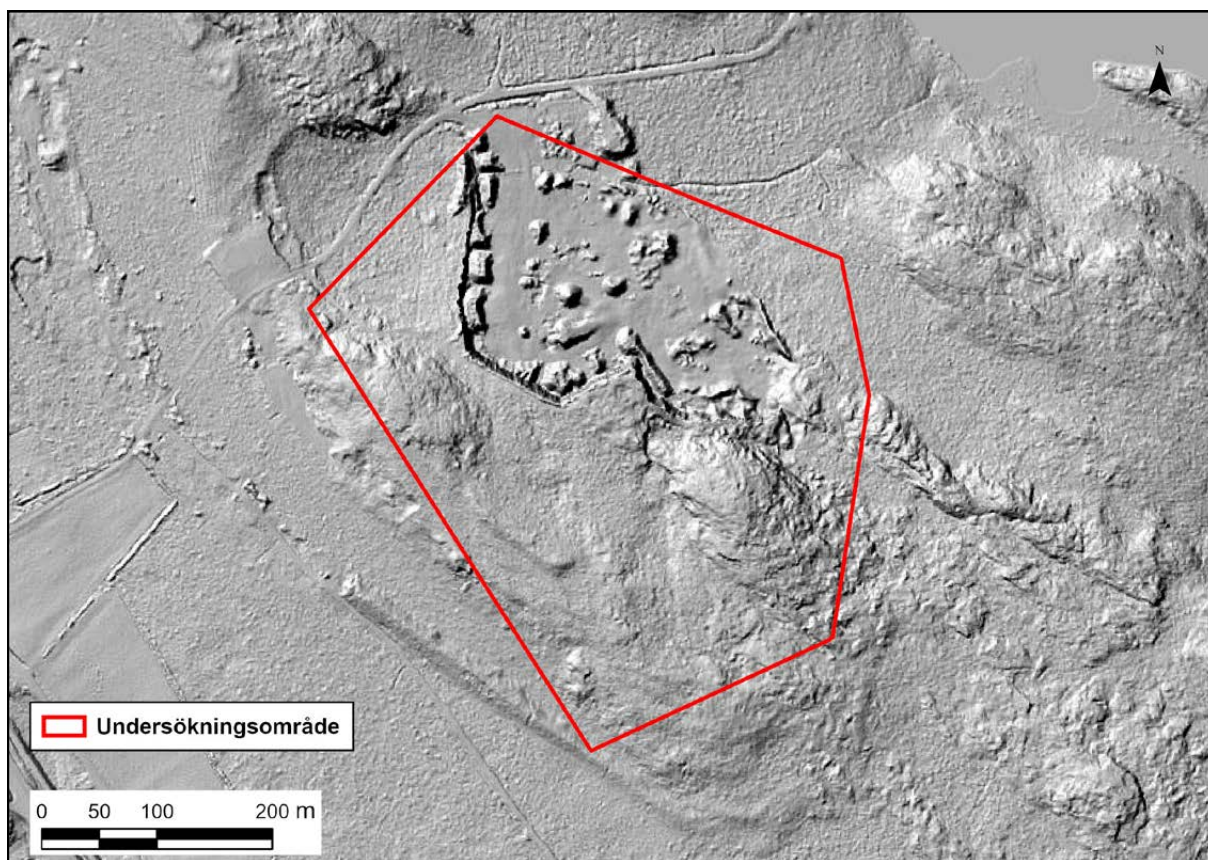
Uppdraget genomfördes i fält under april 2022 av Andreas Emilsson som även sammanställt rapporten.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det aktuella undersökningsområdet var ca 16,5 ha stort, där omkring 5 ha utgjordes av en aktiv bergtäkt. Området ligger ca 650 m öster om sjön Hjorten på en höjdnivå mellan ca 45–56 m ö.h. (fig. 2). De högre markområdena domineras av synliga berghällar som täcker större delen av undersökningsområdet (fig. 3). Den nordöstra kanten av området ligger lägst och utgörs av ett bitvis blött markområde mellan två höjdparter (fig. 4). Även i norr är höjdnivån lägre. Inom de två ytorna finns inga synliga hållar ovan mark

men vid provstick i marken och inom uppbökade ytor efter vildsvin framgick det att marken var kraftigt stenbunden. Inom de ytor som inte enbart bestod av hållmark dominerades vegetationen av tall med ljung och bärris.

Inga fornlämningar fanns sedan tidigare kända inom undersökningsområdet och de närmast registrerade lämningarna låg ca 1,5–2 km bort (fig. 5). Fornlämningsmiljön i Tjustbygden är dock i övrigt synnerligen rik med framför allt en stor

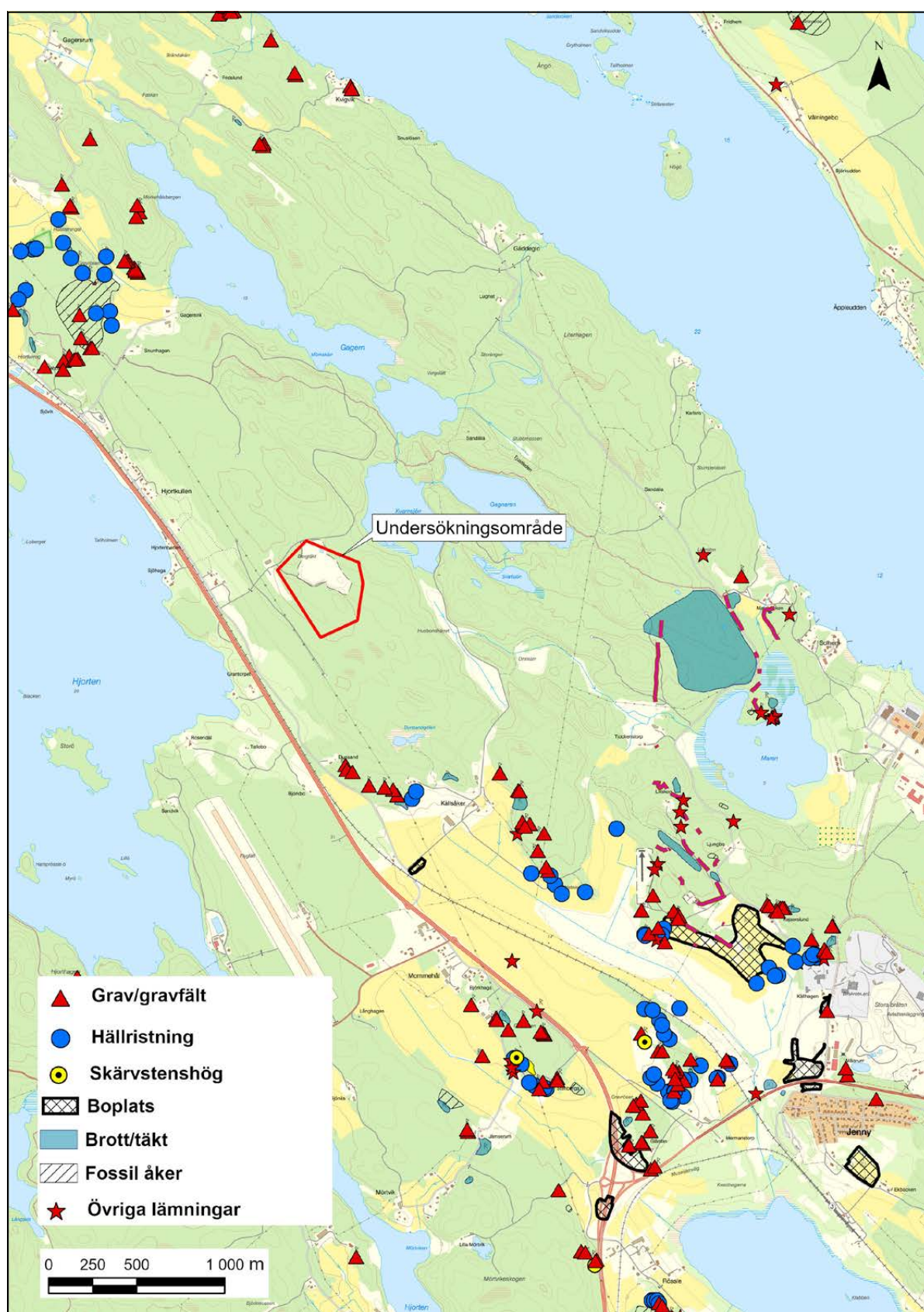
Figur 2. Höjdsuggningskarta över det aktuella undersökningsområdet.

Figur 3. Blottade berghällar i den södra delen av undersökningsområdet.

Figur 4. Ett lägre liggande markområde i den nordöstra kanten av undersökningsområdet med tallskog. Under grässvålen var marken påtagligt stenig.

Figur 5. Schematiserad fornlämningsmiljön i närområdet.

mängd gravar och hållristningar/hållbilder, som ofta ligger samlade. Inte sällan har det vid undersökningar i närområdet visat sig finnas boplatser i anslutning till dessa. Fornlämningsmiljöerna ligger ofta koncentrerade. Det finns ofta till synes större fornlämningsstomma ytor mellan dem.

I närområdet har flera arkeologiska lämningar undersökts och framför allt gravar från brons- och järnålder samt boplatser från stenålder och framåt. Många av undersökningarna genomfördes omkring mitten på 1900-talet där primärt olika stensättningar och rösen berördes. Ett exempel är de undersökta gravarna L1956:8830 & 8831 i nordvästra kanten av Västervik som förutom brända ben innehöll keramik samt brons- och järnföremål (fornreg). Omfattande undersökningar har i flera omgångar gjorts inom gravfälten vid Hjortekrog (Widholm 1998; Söderström 2012). Gravfälten som ligger mellan 1,5 till 2,5 km norr om det aktuella undersökningsområdet uppvisar fynd från hela yngre bronsålder där flera unika fynd och utmärkande gravkonstruktioner klaggjorts (Söderström 2012). Under ett röse som undersöktes påträffades 18 skeppsrisingar och en skålgrop vilket är en unik upptäckt (Widholm 1998).

Ca 3,5 km åt sydväst genomfördes 2010 undersökningar vid Trafikplats Jenny av boplatserna L1955:2240 (RAÄ Västervik 175) & L1955:2242 (RAÄ Västervik 176) (Palm m.fl. 2010; Palm m.fl. 2012). Resultatet av undersökningarna visade att boplatserna och området nyttjats under lång tid, från slutet av äldre stenålder in i historisk tid. En av de mer framträdande faserna var vendeltid där en bebyggelse med koppling till hantverk kunde fastställas.

Vid arbete vid E22 på 90-talet strax intill ovan nämnda grävning undersöktes bland annat två bronsåldershus och en rest sten, vilka ¹⁴C-daterades till äldre järnålder med hjälp av brända ben (Sarnäs 1994).

I närområdet finns vidare äldre stenbrott. Det närmaste är Marbäckens stenbrott (L1955:1822) som ligger ca 1,5 km sydöst om undersökningsområdet. Detta stenbrott var aktivt mellan 1890-1965 (fornreg).

Genomförande

Undersökningen genomfördes i form av en översiktlig arkiv- och kartstudie samt en inventering i fält.

Den översiktliga studien av de historiska kartorna innebar att dessa rektifierades, d.v.s. rättades efter moderna kartor och jämfördes med registrerade fornlämningar, bebyggelse och markanvändning. Arkivstudien har inneburit en litteraturgenomgång samt en översiktlig genomgång av tillgängliga digitala tjänster (SHM, ortnamnsregistret osv.).

Inventeringen syftade till att leta efter såväl synliga lämningar såsom t.ex. gravar och hållristningar liksom ytor där det bedömdes finnas potential för under mark dolda lämningar såsom t.ex. boplatser.

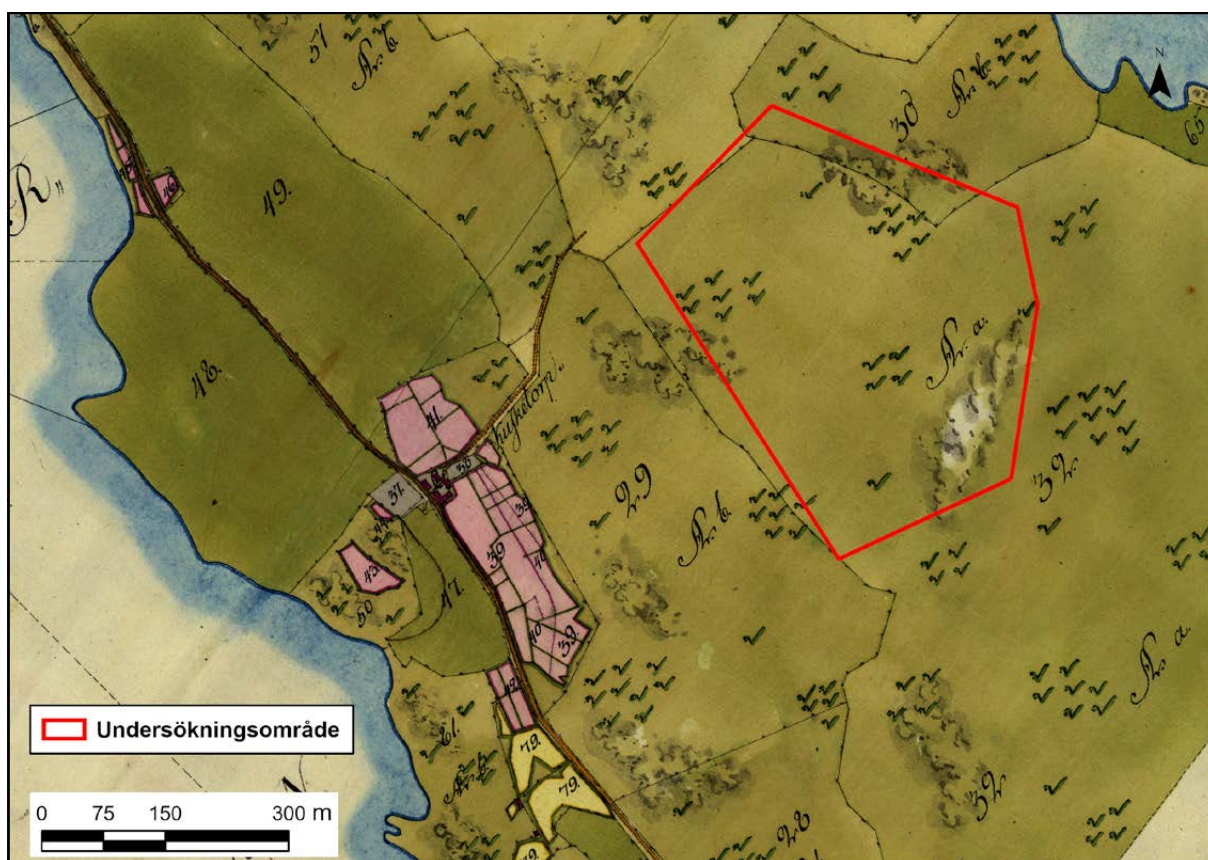
Inmätning har gjorts med RTK-GPS i koordinatssystem Sweref99TM. Dokumentation i fält har gjorts digitalt med hjälp av dokumentationssystemet IDA.

Resultat

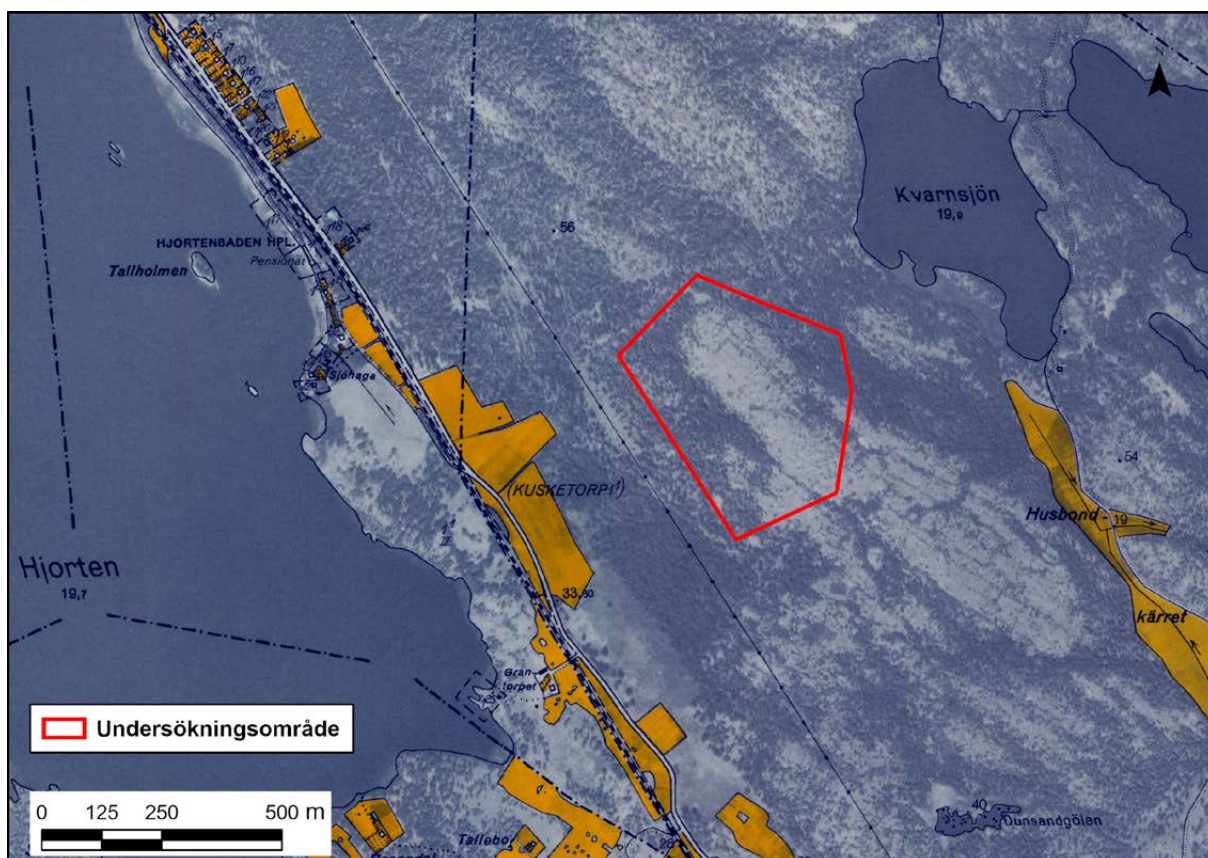
Kartstudie

Storskifteskartan från 1796 över Källsåker är den äldsta detaljerade kartan över området som finns att tillgå hos lantmäteriets digitala arkiv (fig. 6) (Törnsfalls socken, Källsåker nr 1-2). Utifrån rektifieringen ligger området i huvudsak inom en och samma större hagmark som beskrivs kort som "Stora bergshagen". Både namnet och kartillustrationen ger uttryck åt markens karaktär. Områden som ligger direkt intill utgörs även de

av hagmark. Det aktuella markområdet har legat under Källsåker som ligger ca 1 km söder om undersökningsområdet. Källsåker har gamla anor och dess äldsta historiska nedteckning är från 1423 (ortnamnsregistret). Det finns ingen bebyggelse utsatt inom eller direkt intill det aktuella undersökningsområdet. Den närmaste bebyggelsen på storskifteskartan utgörs av hemmanet Kusketorp med sin intilliggande åkermark som har legat ca 350 m väster om det aktuella området.

Figur 6. 1796 års storskifteskarta över området (LMA: Källsåker nr 1-2). Det aktuella undersökningsområdet ligger som hagmark.

Figur 7. På den ekonomiska kartan från 1966 ligger hela undersökningsområdet som skogsmark (RA: Hjortekrog, 7G1i66).

Den ca 100 år yngre generalstabskartan från 1883 (Västervik 37-1) visar att området fortsatt saknar bebyggelse och att ingen åkermark tillkommit. Då generalstabskartan i första hand är en topografisk karta framträder områdets distinkta kuperade terräng och berg tydligt trots att kartan är storskalig.

På den ekonomiska kartan från 1966 ligger området helt som skogsmark och ingen typ av verksamhet eller bebyggelse finns (fig. 7) (Hjortekrog, 7G1i66). Den tidigare bebyggelsen vid Kusketorp som fanns utsatt på Storskifteskartan finns inte längre kvar, men den åkermark som legat vid torpet brukas fortfarande.

Fältinventering

Inventeringen i fält omfattade hela området. Syftet var att leta efter synliga lämningar liksom ytor där det bedömdes finnas potential för under mark dolda lämningar. Då området präglades av hållmark som täckte en stor del av undersökningsområdet omfattade utredningen en inventering efter skålgropar/hällristningar. Denna inventering var översiktlig i sin karaktär där fokus lades på block eller stenformationer som utmärkte sig i landskapet (fig. 8). De stora arealerna med blottade hållar har kontrollerats mer begränsat.

Området uppvisade flera partier med sprucken sten från både hållar och block. Inga spår efter borrhål, kilar eller annat som kan tyda på en systematisk äldre stenbrytning framkom. Bedömningen är att bergarten naturligt har fallit sönder/spruckit (fig. 9). Även om stenen inte

Figur 8. Exempel på utmärkande block inom området. Detta block ligger strax söder om klapperstensformationen. Foto från S.

Figur 9. Ett parti med sprucket berg. Foto från V.

Figur 10. Klapperstensformation som påträffades i den västra kanten av undersökningsområdet. Foto från S.

Figur 11. Ljungåsens klapperstensfält som sedan 1960 ett naturreservat. Foto från V.

brutits systematiskt kan sprucken sten från området möjligen samlats in i mindre skala för husbehov.

I den västra kanten på området finns en klapperstensformation i anslutning till en mindre åssträckning som gick att följa längs en sträcka på ca 100 x 20 m. Klapperstenen låg delvis dold under mark, men i den södra änden på åsen fanns en tydlig ansamling av sten (fig. 10). Denna framstod på håll som påtagligt röseliknande men vid närmare granskning bedöms den som en naturlig formation. Som jämförelse kan det mycket större

klapperstensfältet inom Ljungåsens naturreservat nämnas där det också finns flera röselikande strukturer (fig. 11).

Markförhållandena inom området med den kuperade terrängen samt den stora mängden sten utgör inte optimala förutsättningar för t.ex. äldre boplatser eller odling. Som tidigare nämnts fanns ett område i den nordöstra samt norra kanten av området som saknade synliga hållar ovan mark. Dessa områden visade sig dock genom provstick med jordsond och blottade ytor som bökats fram av vildsvin vara kraftigt stenbundna under mark.

Tolkning och åtgärdsförslag

Inga arkeologiska kontexter har påträffats vid den genomförda utredningen trots den rika fornlämningsmiljön i närområdet. Troligen beror detta på den stenbundna marken som har gett begränsade förutsättningar för t.ex. odling eller boplatser. Vid en jämförelse med hur de täta fornlämningsmiljöerna ligger i närområdet går det vidare att se att dessa ligger något lägre i landskapet vid mindre höjdlägen och ofta i direkt anslutning till dagens jordbruksmark.

En översiktlig inventering efter hållristningar/hällbilder har genomförts där fokus lades på stenformationer och block som utmärkte sig i området. De stora arealerna med blottade hällar har endast översiktligt kontrollerats. När det gäller

skålgropar och var de generellt återfinns längs Smålandskusten har Dag Widholm lyft fram att de återfinns vid jordbruksmarker, våtmarker och i gravmiljöer (Widholm 2001: 191). Det är sällan de påträffas uppe på höjder eller bergskrön (Goldhahn m.fl. 2012:54f). Utifrån dessa kriterier är således bedömningen att förutsättningarna för hållristningar/skålgropar är låg inom det aktuella undersökningsområdet.

Utifrån den genomförda steg 1 utredningen föreslås inga vidare arkeologiska insatser.

Länsstyrelsen i Kalmar län är ansvarig myndighet och kan komma att göra andra bedömningar än de här föreslagna.

Referenser

- Palm, V., Alexandersson, K., Victor, H., Nilsson, N., Åstrand, J. 2012. Trafikplats Jenny – arkeologi inför ny väg vid Målserum. I: Palm, V (red) 2012. Västerviks historia. Förhistoriska och arkeologi I. *Årsbok för Tjustbygdens förening*. Meddelande nr 68. Västerviks museum 2012.
- Palm, V., Alexandersson, K., Victor, H., Nilsson, N., Åstrand, J., Therus, J. 2014. Trafikplats Jenny. Särskilda arkeologiska undersökningar 2010. RAÄ 175 & 176 inom Västervik 3:1 i Västerviks socken i Västerviks kommun, Kalmar län. Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2014:1.
- Goldhahn, J., Wikell, R., Broström, S-G., Ihrestam, K., 2012. Bronsålderns hållbilder i Tjust. I: Palm, V. (red) 2012. Västerviks historia. Förhistoriska och arkeologi I. *Årsbok för Tjustbygdens förening*. Meddelande nr 68. Västerviks museum 2012.
- Sarnäs, P. 1994. Vägar i tid och rum – om de arkeologiska undersökningarna inför ombyggnaden av E22:an vid Västervik 1992. Västerviks och Törnsfalls socknar, Småland. Kalmar läns museum. Kalmar.
- Söderström, U. 2012. Gravfälten vid Hjortekrog 1958-1962. I: Palm, V. (red) 2012. Västerviks historia. Förhistoriska och arkeologi I. *Årsbok för Tjustbygdens förening*. Meddelande nr 68. Västerviks museum 2012.
- Widholm, D. 1998. *Rösen, Ristningar och Riter*. Acta Archaeologica Lundensia Series Prima In 4 Nr 23. Stockholm.
- Widholm, D. 2001. Bronsålder kring Kalmarsund. I: Magnusson, G. Möre historien om ett småland. E22-projektet. Kalmar läns museum. Kalmar

Historiska kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Storskifte, Källsåker nr 1-2, 1796

Generalstabskarta, Västervik 37-1, 1883

Rikets allmänna kartverk

Ekonomiska kartan, Hjortekrog, 7G1i66, 1966

Tekniska och administrativa uppgifter

Kalmar läns museums dnr:	33-3-2022
Projektnummer KLM:	A2234
Uppdragsgivare:	GL-MILJÖ AB
Landskap:	Småland
Kommun:	Västervik
Socken:	Törnfall socken
Fastighet:	Hjortkullen 1:32
Fornlämningsnr:	-
X koordinat:	6406880 (N)
Y koordinat:	590983 (E)
Latitud:	57.794685
Longitud:	16.530577
M ö h:	45–56 m ö.h.
Fältarbetstid:	26–27 april 2022
Antal arbetsdagar:	1,5
Personal:	Andreas Emilsson
Foto, Du-nummer:	Du 390
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

